

2012/227/253208130

राजमाता जिजाऊ आणि क्रांतीज्योती
सावित्रीबाई फुले जाणीव जागृती अभियान.

महाराष्ट्र शासन
महिला व बाल विकास विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक : जजाअ-२०१२/प्र.क्र.३८५/का-२
नवीन प्रशासकीय इमारत, ३रा मजला,
मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक : २६ डिसेंबर, २०१२.

शासन परिपत्रक

महिला व बाल विकास विभाग अंतर्गत महिला व बालकांच्या विकासासाठी विविध प्रकारच्या संस्थांतर्गत व संस्थाबाह्य उपक्रम आणि सेवा पुरविण्यात येतात. स्त्री जन्माबाबतची उदासिनता कमी करून स्त्री जन्माचे स्वागत करणे, मुलगा-मुलगी भेदभाव नष्ट करणे, हुंड्यासारखी अनिष्ट प्रथा बंद करणे, स्त्रीयांवर होणारे शारीरिक, मानसिक, आर्थिक, भावनिक, लैंगिक अत्याचार होवू न देणे, बालकांच्या हक्कांचे संरक्षण करण्यासाठी पालकांमध्ये आणि समाजात जागृती निर्माण करणे, बालमजुरी आणि लैंगिक शोषणासाठी होणाऱ्या मानवी व्यापारास प्रतिबंध करणे, बाल विवाह होवू न देणे, कौटुंबिक हिंसाचारापासून महिलांचे संरक्षण करणे, महाराष्ट्र राज्य कुपोषण मुक्त करणे, याकरीता समाजातील सर्व घटकांमध्ये जनजागृती होणे आवश्यक आहे. एकात्मिक बाल विकास सेवा योजनेअंतर्गत पुरविण्यात येणाऱ्या विविध सेवा त्याचप्रमाणे केंद्र शासनाच्या व राज्य शासनाच्या महिला व बाल विकासाच्या विविध योजना समाजातील तळागाळापर्यंत पोहचव्यात आणि सदर योजना लोकभिमुख होवून अशा सेवांचा व योजनांचा लाभ घेण्यासाठी राज्यातील दुर्बल व गरजू घटक पुढे यावेत आणि महिला व बालकांसाठी असणाऱ्या सामाजिक कायद्यांच्या माहितीव्दारे त्याचा लाभ गरजू घटकास न्याय मिळण्यासाठी होवू शकेल. यासाठी या योजना, सेवा आणि सामाजिक कायदे याबाबतची माहिती प्रत्येक घरात पोहचविण्यासाठी दिनांक ३ जानेवारी, २०१३ ते १२ जानेवारी, २०१३ या कालावधीत राजमाता जिजाऊ आणि क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले जाणिव-जागृती अभियान राबविण्यात यावे आणि सदर अभियान कालावधीत चर्चासत्र, पथनाट्य, रॅली, एकांकीका, स्पर्धा, प्रशिक्षण शिबोर, कठपुतली शो, या सारख्या कार्यक्रमांचा समावेश करण्यात यावा. जाणिव जागृती कार्यक्रम आयोजित करताना समाजातील सर्व घटकांना त्यामध्ये सहभाग घेण्यात यावा.

२. सदर अभियान चळवळीत महिला व बाल विकास विभागामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या महिला व बाल विकासाच्या विविध योजनांबाबत जिल्हास्तर, प्रकल्पस्तर व अंगणवाडी स्तरावर खालीलप्रमाणे विविध कार्यक्रम आयोजित करण्यात यावेत. गावातील सर्व अंगणवाडी केंद्रांकरिता एकत्रित कार्यक्रम आयोजित

करुन सर्व सेविका/ मदतनीस यांनी सहभाग नोंदवावा. या जाणीव जागृती कार्यक्रमात सहभागी करुन घ्यावयाची व्यक्ती साधणे व आयोजित करावयाचे कार्यक्रम पुढीलप्रमाणे असावेत.

(अ) जिल्हास्तर :- मा.पालकमंत्री, जिल्हाधिकारी, मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महानगरपालिकेचे आयुक्त, पोलीस अधिक्षक, सामाजिक संस्थांचे प्रतिनिधी, मा.न्यायाधीश, या क्षेत्रात काम करणाऱ्या व्यक्ती, इतर तज्ञ अधिकारी किंवा व्यक्ती, नगरपरिषदेचे मुख्य अधिकारी, उप मुख्य अधिकारी (बाल कल्याण), जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी, जिल्हा स्तरावरील सर्व बाल विकास प्रकल्प अधिकारी यांचा प्रामुख्याने समावेश असावा. जिल्हास्तरावरील कार्यक्रमात दिनांक ३ जानेवारी, २०१३ रोजी अभियानाची सुरुवात करतेवेळी आयोजित करावयाच्या कार्यक्रमात बरील सर्व अधिकारी उपस्थित असणे अपेक्षित आहे. या कार्यक्रमात चर्चासत्राचे आयोजन करण्यात येऊन यासाठी मा.न्यायालयाचे न्यायाधीश, कौटुंबिक सल्लागार केंद्र, पोलीस विभागाचे अधिकारी, महिला वकील, सामाजिक कार्यकर्ते यांना आमंत्रित करुन त्यांचे मार्गदर्शन उपस्थितांना घडवून आणावे. या कार्यक्रमासाठी स्थानिक लोकप्रतिनिधी उदा.मा.खासदार, मा.आमदार, जिल्हा परिषद पदाधिकारी, जिल्हा परिषद सदस्य यांनाही आमंत्रित करावे. तसेच दुसऱ्या दिवसापासून प्रचार व प्रसाराचे ठिकठिकाणी विविध कार्यक्रम आयोजित करावेत. जिल्हास्तरावरील अंगणवाडी केंद्रांचे क्षेत्रात प्रभातफेरीचे आयोजन करुन यामध्ये विविध प्रकारचे संदेश लिहिलेली फलके प्रदर्शित करावीत. या कालावधीत दररोज प्रत्येक क्षेत्रात विविध कार्यक्रम आयोजित करावेत. यामध्ये महिला संस्था, महिला मंडळ, पालक यांना सहभागी करुन घ्यावे. अंगणवाडी केंद्रात तसेच आरोग्य व शिक्षण विभागाकडे उपलब्ध असलेली विविध पोस्टर्स कार्यक्रमाचे ठिकाणी जनतेसाठी ठेवावीत.

दिनांक १२ जानेवारी, २०१३ रोजी समारोपाचे कार्यक्रम आयोजित करुन अशा कार्यक्रमात एकांकिका, नाटक किंवा जनजागृतीचे कार्यक्रम आयोजित करावेत. चर्चासत्र, मार्गदर्शनसत्र आयोजित करावेत.

जिल्हा / तालुका स्तरावरील सर्व महाविद्यालयांमध्ये अभियान कालावधीत एक दिवस कार्यक्रमाचे आयोजन करुन या कार्यक्रमास जिल्हाधिकारी, पोलीस अधिक्षक व मा.न्यायाधीश यांना आमंत्रित करुन मुलींची होणारी छेडछाड थांबविणे, हुंडा निर्मुलन, महिला विषयक कायदे, इत्यादी विषयावर विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करावे. यासाठी महाविद्यालयाचे प्राचार्य यांचेशी संपर्क करुन अशा कार्यक्रमाचे आयोजन करावे. जिल्हा स्तरावरील अभियानाच्या आयोजनाबाबत विभागीय उपआयुक्त, महिला व बाल विकास विभाग यांचे मार्गदर्शनाखाली उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (बाल कल्याण), जिल्हा परिषद व जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांची संयुक्त जबाबदारी राहिल. यामध्ये जिल्हास्तरावरील नागरी प्रकल्पांचे बाल विकास प्रकल्प अधिकारी यांनाही समाविष्ट करण्यात यावे. तसेच तालुका स्तरावर कार्यक्रम आयोजनाची जबाबदारी बाल विकास प्रकल्प अधिकारी (ग्रामीण/नागरी प्रकल्प) यांची संयुक्त जबाबदारी राहिल.

(ब) प्रकल्पस्तर :- प्रकल्पस्तरावर ग्रामीण तसेच असल्यास शहरी प्रकल्पाचे बाल विकास प्रकल्प अधिकारी यांनी दिनांक ३ जानेवारी, २०१३ रोजी अभियान कालावधीचा उद्घाटन कार्यक्रम आयोजित करावा. या कार्यक्रमात नगरपालिकेचे मुख्य अधिकारी यांनाही आमंत्रित करुन त्यांचा सहभाग मिळवावा. प्रकल्पस्तरावरील मुख्यसेविका, अंगणवाडी सेविका, महिला मंडळे, महिला बचतगट, पालक यांना सहभागी करावे. महिला संरक्षण, बालकांचे हक्क, हुंडा प्रतिबंधक कायदा, महिला विषयाचे कायदे, मुलींचे

शिक्षणाचा प्रसार याबाबत उपस्थितांकडून मार्गदर्शन घडवून आणावे. या कार्यक्रमासाठी मोठ्या प्रमाणावर प्रसिध्दी देण्यात येऊन मोठ्या संख्येने महिला व पालक उपस्थित राहतील, यासाठी प्रसिध्दी माध्यमांचा वापर करून स्थानिक वर्तमानपत्रात प्रेस नोट (विनामुल्य) प्रसिध्द करण्यात यावी.

(क) अंगणवाडी केंद्रस्तर :- अभियान कालावधीत प्रत्येक गावात, गावातील सर्व अंगणवाडी केंद्रांनी सामुहिकरित्या जाणीव जागृतीचे विविध कार्यक्रम राबवावयाचे आहेत. दिनांक ३ जानेवारी, २०१३ रोजी गावचे सरपंच, ग्रामपंचायत महिला सदस्य, प्रतिष्ठित व्यक्ती, बालक, महिला मंडळे यांना आमंत्रित करून कार्यक्रमाचे आयोजन करून अभियानाची सुरुवात करावी. महिला व बालके यांचेसाठी पुरविण्यात येणाऱ्या सेवा, स्त्रीभ्रुण हत्या, मुलींचे शिक्षण, हुंडा पध्दती नष्ट करणे, महिलांवरील अत्याचार, मुलगा व मुलगी यांना समान वागणूक इत्यादी विषयावर चर्चा घडवून आणावी. या कार्यक्रमाला गावात स्वयंसेवी संस्था कार्यरत असेल तर त्यांनाही आमंत्रित करून त्यांचेही मार्गदर्शन घडवून आणावे. या कालावधीत अभियानाचे सुरुवातीचे दिवशी व दिनांक १२ जानेवारी, २०१३ रोजी प्रभात फेरीचे आयोजन करावे. अभियान कालावधीत माता समिती, महिला मंडळे यांच्या अंगणवाडी केंद्रात अथवा ग्रामपंचायतमध्ये चर्चा सत्र आयोजित करून वरील विषयी चर्चा घडवून आणावी. या सर्व कार्यक्रमांमध्ये गावात असल्यास आरोग्य कर्मचाऱ्यांनाही सहभागी करून घेण्यात यावे.

३. दिनांक ३ जानेवारी, २०१३ ते १२ जानेवारी, २०१३ या कालावधीत राजमाता जिजाऊ आणि क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले जाणिव जागृती अभियान राबविण्याबाबतच्या कार्यक्रमाचे वेळापत्रक सोबतच्या परिशिष्ट-अ प्रमाणे राहिल.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

(ब.बी. चव्हाण)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन.

प्रति,

मा.राज्यपाल यांचे सचिव, राजभवन, मुंबई
मा.मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
मा.उपमुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
मा.मंत्री/राज्यमंत्री, महिला व बाल विकास, मंत्रालय, मुंबई
सर्व मंत्री/राज्यमंत्री, मंत्रालय, मुंबई
सचिव, ग्रामविकास व जलसंधारण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
प्रबंधपाल, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय ग्रंथालय, विधान भवन, मुंबई
आयुक्त, महिला व बाल विकास, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क संचालनलय, मंत्रालय, मुंबई
सर्व विभागीय आयुक्त
सर्व विभागीय उपआयुक्त (महिला व बाल विकास)

सर्व जिल्हा कोलोनार अधिकारी
सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद
सर्व उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (बालकल्याण), जिल्हा परिषद
सर्व जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी
महालेखापाल, (लेखा व अनुज्ञेयता) (लेखापरिक्षा), महाराष्ट्र, १/२ मुंबई / नागपूर
अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई
निवासी लेखापरिक्षा अधिकारी, मुंबई
सर्व बाल विकास प्रकल्प अधिकारी (ग्रामोण/ आदिवासी / नागरी)
महिला व बाल विकास विभागातील सर्व कार्यासने
निवडनवत/ कार्यासने-१

परिशिष्ट -अ

दिनांक ३ जानेवारी, २०१३ ते दिनांक १२ जानेवारी, २०१३ या कालावधीत राबवावयाचे विविध कार्यक्रमाचे वेळापत्रक

दिनांक	विषय व कार्यक्रम स्वरूप	साधन व्यक्ती व सहभाग
दि.३ जानेवारी	अभियान उद्घाटन कार्यक्रम क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले जयंती साजरी करणे महिला अत्याचार, महिला व बालकांविषयी योजनांवर चर्चा बाल न्याय अधिनियमांतर्गत विविध संस्थांमधील बालकांची काळजी घेणे व संरक्षण देणे याबाबत मार्गदर्शन प्रभात फेरी (अंगणवाडी बालके)	जिल्हास्तर - जिल्हाधिकारी, मुख्य कार्यकारी अधिकारी, पोलीस अधिक्षक, सामाजिक संस्थांचे प्रतिनिधी, न्यायाधीश, या क्षेत्रात काम करणारे व्यक्ती किंवा इतर तज्ञ अधिकारी किंवा व्यक्ती. प्रकल्पस्तर - तहसिलदार, गटविकास अधिकारी, पोलीस अधिकारी अंगणवाडीस्तर- सरपंच, ग्रामपंचायत सदस्य महिला मंडळे इत्यादी
दि.४ जानेवारी	१) जिल्हास्तर / तालुकास्तर जिल्हा व तालुकास्तरीय महाविद्यालयात मुलींची छेडछाड, लैंगिक अत्याचार विरोधी चळवळ निर्माण करण्यासाठी चर्चासत्र आयोजित करणे. २) अंगणवाडी स्तरावर महिला मंडळे, माता समिती यांचे चर्चासत्र आयोजित करणे.	न्यायाधीश, सामाजिक संस्था, पोलीस अधिकारी, वकील, प्राचार्य किंवा इतर या विषयातील तज्ञ व्यक्ती. महिला मंडळे, माता समिती सदस्य, सरपंच, सभापती किंवा इतर या विषयातील तज्ञ व्यक्ती
दि.५ जानेवारी	जिल्हा व प्रकल्पस्तरावर कौटुंबिक कलह (Domestic Violence) विषयावर चर्चासत्र आयोजित करणे. अंगणवाडी स्तरावर आहार व आरोग्य मार्गदर्शनबाबत चर्चासत्र आयोजित करणे.	वकील, सामाजिक कार्य करणाऱ्या संस्था, पोलीस विभागाचे अधिकारी, प्राचार्य, शासकीय अधिकारी किंवा इतर या विषयातील तज्ञ व्यक्ती माता, गरोदर महिला, नर्स (ANM), प्राचार्य किंवा इतर या विषयातील तज्ञ व्यक्ती, सरपंच, ग्रामपंचायत सदस्य, महिला मंडळे इत्यादी
दि.७ जानेवारी	जिल्हा व प्रकल्प स्तरावर बालविवाह प्रतिबंधक कायदा, त्याचे दुष्परीणाम थांबविण्यासाठी उपाययोजना इत्यादीबाबत चर्चा घडवून आणणे. अंगणवाडीस्तर मुलींचे शिक्षणचे महत्त्व पसलकांना सांगणे यासाठी चर्चासत्र आयोजित करणे.	वकील, सामाजिक संस्थांचे प्रतिनिधी, पोलीस विभागाचे अधिकारी, प्राचार्य, शासकीय अधिकारी किंवा इतर या विषयातील तज्ञ व्यक्ती. पालक, शिक्षक, सरपंच / नगरपरिषद सदस्य, इत्यादी.

दि. ८ जानेवारी	जिल्हास्तर व प्रकल्पस्तर हुंडा प्रतिबंधक कायदा तरतुदी, अंमलबजावणीतील अडचणी व उपाययोजना इत्यादीबाबत चर्चासत्र तथा पथनाट्य आयोजित करणे अंगणवाडीस्तर हुंडा घेणे व देणे याचे पुढील पिढीवर होणारे दुष्परिणाम रोखण्यासाठी मानसिकता व दृष्टीकोन बदलणेबाबत चर्चासत्र आयोजित करणे.	जिल्हाधिकारी, न्यायाधीश, वकील, पोलीस अधिक्षक, कौटुंबिक सल्ला केंद्राचे प्रतिनिधी, तहसिलदार, कौटुंबिक न्यायालय प्रतिनिधी, गटशिक्षण अधिकारी किंवा इतर या विषयातील तज्ञ व्यक्ती शिक्षक, ग्रामसेवक, आरोग्य सेविका, ग्रामपंचायत महिला सदस्य असल्यास, स्वयंसेवी संस्थेचे प्रतिनिधी, सरपंच, ग्रामपंचायत सदस्य, महिला मंडळे इत्यादी.
दि. ९ जानेवारी	जिल्हास्तर, प्रकल्पस्तर व अंगणवाडीस्तर स्त्रीभ्रुण हत्या रोखण्यासाठी करावयाची जनजागृती, समाजप्रबोधन व कायदेशीर बाबी याबाबत चर्चासत्र आयोजित करणे.	आरोग्य अधिकारी, पोलीस अधिकारी, न्यायाधीश, महिला वकील, गटविकास अधिकारी, स्वयंसेवी संस्था, महिलामंडळे, माता, आरोग्य सेविका किंवा इतर या विषयातील तज्ञ व्यक्ती
दि. १० जानेवारी	जिल्हास्तर व तालुकास्तर कुपोषणाबाबतचे समज गैरसमज, आहार व आरोग्य विषयक ध्यावयाची काळजी, कुपोषण निर्मुलनासाठीचे उपक्रम, स्तनपानाचे महत्त्व, बाळाला आहार द्यावयाच्या पध्दती, पथनाट्य अंगणवाडीस्तर घरातील उपलब्ध धान्य वापरण्याच्या पध्दती, पाक प्रत्याक्षिक, बाळाला आहार खाऊ घालायच्या पध्दती, स्तनपानाचे महत्त्व, वरच्या आहाराचे महत्त्व.	आहार तज्ञ, बालरोग तज्ञ, गृह विज्ञान शाखेचे प्राध्यापक, सामाजिक संस्थेचे प्रतिनिधी किंवा इतर या विषयातील तज्ञ व्यक्ती अंगणवाडी सेविका, माता समिती, महिला मंडळ सदस्य, मुख्यसेविका
दि. ११ जानेवारी	जिल्हास्तर व प्रकल्पस्तर किशोरी भुलीचे संक्षमोकरण, सबला योजना किशोरीचे आरोग्य, इत्यादी.	आरोग्य अधिकारी, आहार तज्ञ, स्त्रीरोग तज्ञ, सामाजिक संस्था, व्यावसायिक व तांत्रिक प्रशिक्षण संस्था, किंवा इतर या विषयातील तज्ञ व्यक्ती अंगणवाडी सेविका, नर्स, Lady Health Visitor, महिला शिक्षिका, कुटीर उद्योगाचे प्रमुख असल्यास
दि. १२ जानेवारी	राजमाता जिजाऊ जयंती साजरी करणे, अभियान समारोप कार्यक्रम आयोजित करणे, प्रभात फेरी काढणे, योजना व सेवाबाबतची माहिती सामाजिक जाणीव जागृती, महिला व बाल विषयक कायदे याबाबत मार्गदर्शन.	सामाजिक संस्था, मुख्य कार्यकारी अधिकारी, गटविकास अधिकारी, पोलीस अधिकारी, महिला वकील, नगरपरिषद, ग्रामपंचायत सदस्य, गावातील प्रतिष्ठित व्यक्ती किंवा इतर या विषयातील तज्ञ व्यक्ती.